

*Ремига С.П.,
старший викладач кафедри обліку і аудиту,
Запорізький національний технічний університет*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

Постановка проблеми. Система недержавного пенсійного забезпечення, що складається в Україні, на шляху свого розвитку проходить етапи, характерні для процесу становлення вже сформованих зарубіжних систем недержавного пенсійного забезпечення, історія яких іноді налічує більше сотні років. Одним з етапів розвитку всіх без винятку систем недержавного пенсійного забезпечення є створення методологічного забезпечення економічного аналізу діяльності недержавних пенсійних фондів (НПФ). Під методологічним забезпеченням економічного аналізу діяльності мається на увазі вирішення цілого комплексу проблем, включаючи контроль з боку держави і незалежних органів (аудиторський контроль) над здійсненням НПФ взятих на себе зобов'язань перед учасниками по пенсійним виплатам та рівнем ефективності формування пенсійних накопичень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним основам актуарного оцінювання, економіко-математичного моделювання та соціально-економічного прогнозування присвятили свої роботи вітчизняні і закордонні вчені: Баскаков В. М., Бланк І. О., Вітлінський В. В., Григоренко Є., Даніч В. М., Жлуктенко В. І., Клебанова Т. С., Костіна Н. І., Лук'яненко І. Г., Марчук В. П., Мелкумов Я. С., Мелешко О. В., Недосєкін О. О., Прокопович С. В., Симчера В. М., Фалін Г. І., Федоренко А., Цисар І. Ф., Четиркін Є. М., Якімова Л. П. та інші.

Проте питання формування методологічного забезпечення, що дозволяє комплексно розв'язувати завдання економічного аналізу діяльності недержавних пенсійних фондів, не знайшли належного відображення в наукових працях.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні напрямків формування методик економічного аналізу діяльності НПФ та визначення найбільш ефективної для різних цілей застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. В ході дослідження було визначено декілька методичних підходів до економічного аналізу діяльності недержавних пенсійних фондів:

—визначення критеріїв оцінки фінансового стану пенсійного фонду Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [1];

—методика аналізу та оцінки недержавних пенсійних фондів та компаній з управління активами недержавних пенсійних фондів Української Асоціації Інвестиційного Бізнесу (УАІБ) [2];

—порядок визначення чистої вартості активів (ЧВА) недержавного пенсійного фонду (відкритого, корпоративного, професійного) згідно Положення №339 Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) [3];

—методичні рекомендації щодо базової оцінки інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [4];

—актуарне оцінювання діяльності недержавних пенсійних фондів [5];

—аналіз діяльності НПФ на основі теорії фракталів [6].

Методика визначення критеріїв оцінки фінансового стану пенсійного фонду включає такі етапи аналізу:

1. Аналіз фінансового стану недержавного пенсійного фонду.

2. Аналіз надійності функціонування.

3. Аналіз економічної ефективності діяльності фонду.

Фінансовий стан пенсійного фонду характеризується такими критеріями:

1) надійністю функціонування (загальною, абсолютною та поточною платоспроможністю; рівнем диверсифікації пенсійних активів);

2) економічною ефективністю діяльності (зростанням чистої вартості одиниці пенсійних внесків, прибутковістю інвестування пенсійних активів);

3) ліквідністю пенсійних активів (поточна та планова ліквідність);

4) зворотністю пенсійних накопичень учасників.

Надійність функціонування недержавного пенсійного фонду – це здатність фонду виконувати зобов'язання перед учасниками пенсійного фонду за поточними пенсійними контрактами та договорами станом на звітну дату.

До показників, що характеризують порушення загальної платоспроможності фонду, відноситься:

- 1) зростання суми заборгованості по виплатах за всіма пенсійними схемами;
- 2) зростання заборгованості фонду по перерахуванню пенсійних коштів;
- 3) зростання заборгованості по нарахованих, але не здійснених виплатах фонду;
- 4) зростання заборгованості по внесках за всіма пенсійними схемами.

Поточна платоспроможність оцінюється із припущення, що сума грошових коштів та їх еквівалентів забезпечує покриття всіх поточних зобов'язань фонду на дату складання звітності.

Рівень диверсифікації активів пенсійного фонду відображає оцінку якості інвестиційного портфелю пенсійного фонду та визначається з використанням оціночних груп, до яких відносяться відповідні активи фонду.

Економічна ефективність діяльності фонду оцінюється за наступними критеріями:

- 1) зміна чистої вартості одиниці пенсійних внесків (ЧВО);
- 2) показники прибутковості інвестування пенсійних активів.

Оцінка економічної ефективності інвестиційної діяльності пенсійного фонду здійснюється шляхом оцінки динаміки зміни показників чистої вартості одиниці пенсійних внесків фонду.

На підставі зміни показника чистої вартості одиниці пенсійних внесків робиться висновок про те, в яку суму пенсійних коштів учасника пенсійного фонду на кінець звітного періоду конвертується одиниця пенсійного внеску вкладника, здійсненого на початку періоду. Чим вища чиста вартість одиниці пенсійних внесків у порівнянні з попереднім періодом, тим вища ефективність інвестиційної політики пенсійного фонду.

Прибутковість інвестування пенсійних активів розраховується окремо по кожному інвестиційному портфелю (для виплат пенсій на визначений строк і формування накопичень інших учасників).

Показники прибутковості інвестування пенсійних активів зазначаються:

—за період з початку поточного року;

—в порівнянні з попереднім календарним роком (не розраховується, якщо період управління активами відповідного пенсійного фонду в попередньому році становить менше двох звітних (проміжних) періодів);

—в порівнянні з трьома попередніми календарними роками (не розраховується, якщо період управління активами відповідного пенсійного фонду становить в кожному році менше двох звітних (проміжних) періодів).

Коефіцієнт номінального доходу встановлюється на підставі розрахункових показників зміни чистої вартості одиниці пенсійних внесків пенсійного фонду без урахування інфляції.

Методика аналізу та оцінки недержавних пенсійних фондів та компаній з управління активами недержавних пенсійних фондів УАІБ спирається на те, що НПФ є непідприємницькими товариствами, що мають статус неприбуткових організацій, тому головною метою їх аналізу та оцінки є визначення ступеня ефективності формування пенсійних накопичень і, відповідно, здатності забезпечити своїх бенефіціарів пенсійними виплатами. Аналіз та оцінка НПФ здійснюється за показниками, що характеризують їх діяльність з точки зору:

- А. маркетингових результатів (ефективності залучення клієнтів);
- Б. загального стану НПФ;
- В. фінансових стану та результатів діяльності НПФ;
- Г. концентрації ринку послуг НПФ.

Порядок визначення чистої вартості активів недержавного пенсійного фонду (відкритого, корпоративного, професійного) згідно Положення №339 Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) базується на визначенні різниці між вартістю активів НПФ на день проведення підрахунку та загальною сумою зобов'язань НПФ, що підлягають виконанню на день проведення підрахунку.

За міжнародними стандартами підрахунку ЧВА передбачено зменшення вартості пенсійних активів саме на другорядні зобов'язання фонду. У своїй презентації Гері Хендікс зазначив: «Зобов'язання щодо виплати пенсій при визначенні чистої вартості пенсійних активів не враховуються. Вони впливають на кількість одиниць пенсійних внесків» [7]. У методичних рекомендаціях ДКЦПФР розрахунку ЧВА, передбачено враховувати головні зобов'язання фонду, які є поточними на цей момент. За Міжнародними стандартами головні зобов'язання фонду повинні включатися з розрахунку, а прийматися до уваги лише другорядні (оплати витрат, пов'язаних із здійсненням недержавного пенсійного забезпечення).

Методичні рекомендації щодо базової оцінки інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів визначають методологічні засади аналізу та оцінки інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів (далі – пенсійний фонд) та розроблені з метою:

—удосконалення системи пруденційного нагляду за діяльністю пенсійних фондів;

—удосконалення процесу проведення щорічного аналізу ефективності інвестиційної діяльності, що проводиться радою пенсійного фонду для визначення доцільності внесення змін до інвестиційної декларації пенсійного фонду;

—визначення показників, які можуть використовуватись вкладниками та учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення в процесі прийняття ними своїх рішень.

Актuarне оцінювання діяльності недержавних пенсійних фондів включає в себе:

—стохастичні моделі актуарного оцінювання, які розроблено у відповідності до чинного пенсійного законодавства для проведення актуарної оцінки кількості учасників НПФ, ймовірності неплатоспроможності НПФ, що зумовлюється незбалансованістю потоку нових учасників і потоку вибуття активних учасників, та для розробки стратегії НПФ, що максимізує приріст суми коштів на індивідуальному пенсійному рахунку учасника;

—методичне забезпечення інформаційно-аналітичної системи підтримки прийняття рішень в актуарному оцінюванні діяльності НПФ, що розроблено на підставі загального підходу до проектування економічних порадчих систем у вигляді актуарно-діагностичної системи, де методом, що забезпечує пошук рішення, є інтегрована система економіко-математичних моделей в поєднанні з деревом цілей особи, що приймає рішення [5].

Моделювання процесу акумуляції грошових коштів НПФ становить особливий інтерес в рамках дослідження ефективності функціонування фінансових систем [6].

Сучасна наука має широкий спектр інструментів для вивчення і прогнозування часових рядів, напрацьовано потужний апарат економічного аналізу рядів динаміки [7, с. 98-223; 8, с. 56-120]. Для аналізу функціонування пенсійних фондів найчастіше застосовують актуарні моделі [9, с. 22-24]. Для дослідження і прогнозування процесів, пов'язаних з акумулюванням коштів НПФ, пропонується застосувати математичну теорію фракталів. Сучасна наука широко застосовує теорію фракталів для дослідження часових рядів з метою підвищення достовірності прогнозування економічної динаміки [10, с. 219-226]. При побудові фракталів реалізуються принципи нелінійності і альтернативи вибору розвитку системи. Нелінійність в світоглядному сенсі означає багатоваріантність шляхів розвитку, наявність вибору з альтернатив шляхів і певного темпу еволюції, а також незворотність еволюційних процесів. Нелінійність в математичному сенсі означає визначений вид математичних рівнянь (нелінійні диференціальні рівняння), що містять шукані величини в ступенях, більше одиниці або коефіцієнти, які залежать від властивостей середовища [6].

Використання фрактального аналізу для дослідження динаміки показників діяльності НПФ дозволить моделювати хаотичні економічні процеси зміни фінансових потоків, значною перевагою зазначеного методу також постає можливість розпізнання порушення динаміки процесу. Можливість класифікації часових рядів за значенням показників Херста дозволяє підвищити надійність прогнозування поведінки систем, що відкриває широкі можливості для моделювання динамічних рядів.

Висновки з проведеного дослідження. З шістьох розглянутих методик економічного аналізу діяльності НПФ неможливо виділити найбільш ефективну, тобто вони розроблені для різних цілей та мають своє значення лише в сфері застосування, для визначення результативних показників.

Методологічне забезпечення економічного аналізу недержавних пенсійних фондів на рівні регуляторів ринку фінансових послуг Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку вказує на те, що на законодавчому рівні створена жорстка система гарантій захисту інтересів учасників недержавного пенсійного забезпечення.

Розвиток новітніх наукових підходів в аналізі діяльності НПФ, таких як актуарне оцінювання діяльності недержавних пенсійних фондів та аналіз діяльності НПФ на основі теорії фракталів, будуть сприяти удосконаленню методик національних регуляторів.

Бібліографічний список

1. Про затвердження Критеріїв оцінки фінансового стану недержавного пенсійного фонду Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України : Розпорядження № 5945 від 27.06.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-info.biz/legal/basect/ua-dmtqie.htm>.

2. Методика аналізу та оцінки недержавних пенсійних фондів та компаній з управління активами недержавних пенсійних фондів Української Асоціації Інвестиційного Бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uaib.com.ua/files/articles/369/29_4.doc

3. Положення про порядок визначення чистої вартості активів недержавного пенсійного фонду (відкритого, корпоративного, професійного), Затверджено рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 28 лютого 2012 року № 339 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0096-05>.

4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо базової оцінки інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів : Розпорядження № 613 від 29.09.2011 Державної комісія з

регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1156.685.0>.

5. Якимова Л. П. Економічне-математичне моделювання системи актуарного оцінювання недержавних пенсійних фондів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Л. П. Якимова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/571>.

6. Прокопович С. В. Моделі оцінки діяльності НПФ на основі теорії фракталів / С. В. Прокопович, С. О. Тутова // Проблеми економіки. – 2012. – № 2. – С. 71-75.

7. Хендрікс Г. Міжнародні стандарти підрахунку чистої вартості одинці пенсійних внесків / Г. Хендрікс // Проект розвитку ринку капіталів. Грудень 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pension.kiev.ua/files/ghendricks_10dec08_int_stand.pdf.

8. Бончик В. М. Актуарное оценивание НПФ: опыт и предложения / В. М. Бончик // Пенсионные фонды и инвестиции. – 2003. – № 3. – С. 21-32.

9. Присенко Г. В. Прогнозування соціально-економічних процесів : [навч. посіб.] / Г. В. Присенко, Є. І. Равікович. – К. : КНЕУ, 2005. – 378 с.

10. Кроновер Р. М. Фракталы и хаос в динамических системах. Основы теории / Р. М. Кроновер. – М. : Постмаркет, 2000. – 352 с.

Анотація

В статті висвітлено основні підходи до формування методичного забезпечення економічного аналізу діяльності недержавних пенсійних фондів. З'ясовані особливості діючих методик регуляторів фінансового ринку та напрямки розвитку економічного аналізу на основі новітніх наукових підходів.

Ключові слова: *недержавний пенсійний фонд, методика аналізу, зобов'язання недержавного пенсійного фонду, інвестиційна діяльність, актуарне оцінювання.*

Аннотация

В статье освещены основные направления по формированию методического обеспечения экономического анализа деятельности негосударственных пенсионных фондов. Выявлены особенности действующих методик регуляторов финансового рынка и направления развития экономического анализа на основе новейших научных подходов.

Ключевые слова: *негосударственный пенсионный фонд, методика анализа, чистая стоимость активов, чистая стоимость единицы пенсионных взносов, обязательства негосударственного пенсионного фонда, инвестиционная деятельность, актуарное оценивание.*

Annotation

The article main directions methodological support to build economic analysis of the state pension funds, the peculiarities of the existing methodologies financial market regulators and direction of the economic analysis based on the latest scientific approaches.

Key words: *pension fund, the net asset value, obligations of non-state of pension fund, methods of analysis, private pension fund liabilities, investments, actuarial evaluation.*